

Yayın Değerlendirme / Book Reviews

**Tarihçilere, dilcilere ve genel okuyucu kitlesine hitap eden bir eser:
DERBENDNAME***

Çetin Pekacar**

Derbent, bugünkü Rusya Federasyonuna bağlı Dağıstan Cumhuriyeti'nin Azerbaycan sınırına yakın bir şehridir. Bu şehir, Kafkas dağlarının Hazar denizine yaklaştığı yerde, Avrasya topraklarının Güneye açılan kapısı konumundadır ve tarihte olduğu gibi günümüzde de jeostratejik önemi büyüktür. Farsça kökenli bir kelime olan derbent, TDK'nin Büyük Türkçe Sözlüğüne göre "1. Uç boylarında bulunan küçük kale. 2. Dağ geçitlerinde kurulan karakol ya da karakol binası. 3. İki dağ arasındaki geçit yeri, boğaz." anlamlarına gelmektedir. Gerçekten de Derbent şehri, bu tanımlara uyan bütün özellikleri barındırmaktadır.

Derbentname, 16. yy'da Dağıstan'da yazıldığı tahmin edilen bir tarih kitabıdır. Kıpçakça öğelerin de görüldüğü Eski Oğuz Türkçesi (Osmanlı Türkçesi demek daha doğru olabilir) ile yazılan eserde, Hazar Devleti ile Sasanilerin ve Müslüman Arapların ilişkileri anlatılmaktadır. Kaynaklarda eserin müellifi olarak Endirey'li (bugünkü Dağıstan'da bir yerleşim yeri) Muhammed Avabî Aktaşi gösterilmektedir. Rusya, Azerbaycan ve Gürcistan'da çeşitli nüshaları bulunan ve bunların bir kısmı Batıda, Azerbaycan'da ve Rusya'da daha önce yayımlanmış olan Derbentname'nin Azerbaycan'da bulunan bir nüshasını Dr. Gökçe Yükselen Peler yayımlamış bulunuyor: PELER, Gökçe Yükselen (2017), *Derbentname*, Kesit Yayınları, Birinci Baskı (Ekim 2017), İstanbul, 342 sayfa.

* Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

Metin içi: (Pekacar2018: Sayfa No)

Kaynakça: Pekacar, Çetin. (2018). Yayın Değerlendirme / BookReviews, Tarihçilere, dilcilere ve genel okuyucu kitlesine hitap eden bir eser: DERBENDNAME. *bilig*, *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* Sayı 85: 339-341

** Prof. Dr., Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara/ Türkiye

pekacar@gmail.com

Dr. Peler'in yayımladığı nüsha "Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu"nda A-613 numarada kayıtlıdır. Aynı yerde *Derbendname*'nin iki nüshası daha vardır ve Peler'in anılan kitabında verdiği bilgiye göre bu iki nüshayı bilahare yayımlayacağı anlaşılıyor.

Peler'in kitabı Giriş, İnceleme, Çeviri Yazı Metin, Günümüz Türkiye Türkçesi Metin ve Dizin bölümlerinden oluşuyor. Giriş Bölümünde *Derbendname* hakkında kısaca bilgi verildikten sonra eserin nüshaları ve üzerlerinde yapılmış çalışmalar tanıtılmış ve bu yazıda tanıtılan A-613 numaralı nüshanın dili üzerinde durulmuş.

Dr. Peler'e göre *Derbendname*'nin bu nüshasının dili, Oğuz Türkçesi dil özelliklerinin hâkim olduğu ama aynı zamanda "Kıpçak Türkçeleri"nden izler taşıyan, karışık dilli eserler kategorisine girmektedir. Eserin telif edildiği coğrafyanın Oğuzlarla Kıpçakların komşuluk yaptıkları bir bölge olmasının, dilinin de karışık özellikler barındırmasında önemli bir etken olduğu belirtilmiş. Hatta Araştırmacıya göre eserde Kumuk Türkçesine ait dil özelliklerine de rastlanmaktadır. Bununla birlikte Dr. Peler'in de belirttiği gibi eserin dili, Osmanlı Türkçesi etkisindeki Azerbaycan Türkçesi olarak isimlendirilmeye de müsaittir. Sonuç olarak eserin dilinin hangi lehçeye ait olduğu hakkında kesin bir kanaate varmak için diğer nüshaların da incelenmesi gerekmektedir. Şunu da belirtmek gerekir ki günümüz Kumuk âlimlerine göre *Derbendname*, Kumukların öz malı olup Kumuk Türkçesinin ilk eserlerinden sayılır.

Kitabın İnceleme Bölümü; İmla, Ses Bilgisi ve Şekil Bilgisi alt bölümlerinden oluşmaktadır. Bu bölümde, yukarıda anılan alt başlıkların her birinde ayrıntılı bir inceleme yapıldığını söyleyebiliriz. İnceleme bölümünde, *Derbendname*'de görülen Oğuz, Azeri ve Kumuk Türkçelerine ait dil özellikleri tek tek vurgulanmış ki bu yöntem, eserin dilinin daha iyi anlaşılması için iyi bir tercih olmuş.

Eserde İnceleme Bölümünden sonra *Derbendname*'nin Çeviri Yazılı Metni gelmektedir. Toplam 14 sayfa tutarındaki metinde geçen sorunlu kelimeler hakkında dipnotlarda açıklayıcı bilgiler verilmiş.

Çeviri Yazılı Metinden sonraki bölümde eserin Günümüz Türkiye Türkçesine çevirisi yer almaktadır. Metin her ne kadar kısa olsa da Hazar

Türkleri hakkında verdiği bilgiler çok önemlidir. Konuya ilgi duyan bilim insanı olsun, sıradan okuyucu olsun, herkesin okuması gereken bu kitabın Günümüz Türkçesine çevirisinin verilmesi çok isabetli olmuş.

Metinlerden sonra kitapta 2 bölüm hâlinde düzenlenen Dizinler yer almaktadır: 1) Umumi Sözcükler Dizini ve 2) Özel Adlar Dizini. Umumi Sözcükler Dizini aslında biçimbirimlik bir dizin niteliğinde olmasının yanında her kelimenin metinde kullanım sayısı (sıklık/frekans) da verilmiş. Özel Adlar Dizini ise kendi içinde 3 alt bölüme ayrılmaktadır: 1) Şahıs ve Unvan Adları Dizini; 2) Etnik Adlar ve Mekân Adları Dizini; 3) Diğer Özel Adlar Dizini. Görüldüğü gibi dizinler, metinden faydalanmayı azami derecede kolaylaştıracak şekilde düzenlenmiş.

Eserin sonunda Derbendname'nin tıpkıbasımını yer almakta ise de okunması çok zor bir şekilde basıldığını itiraf etmeliyiz. Bu tür yayınlarda özgün metnin kaydedildiği bir yoğun diskin kitaba eklenmesinin çok faydalı olacağı açıktır.

Her bölümüyle yoğun bir çabanın ürünü olduğu aşikâr olan bu kıymetli eseri Türklük Bilimine kazandıran Dr. Gökçe Yükselen Peler'i yürekten kutluyor, eseri hem tarihçilere, hem dilcilere, hem de genel okuyucu kitlesine tavsiye ediyoruz.

